

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто інтелектуальний капітал у якості інструменту інноваційного розвитку. Розкрито зміст, виявлено напрями та можливості використання складових інтелектуального капіталу для інноваційного розвитку.

The intellectual capital is considered as an instrument of innovative development. The main part of article is devoted to the problems of ways and possibilities of intellectual capital's components application for innovative development.

Вступ. Поширення значущості використання імператив економіки заснованої на знаннях потребує активізації досліджень щодо виявлення напрямів, способів застосування інтелектуального капіталу як інструменту інноваційного розвитку підприємств.

Інтелектуальний капітал та його роль в інноваційному розвитку підприємства були досліджені багатьма ученими. Зокрема, Я.Д. Крупкою і І.П. Хвищунюм [1] було висвітлено проблему формування, розвитку та використання інтелектуального капіталу, розкрито зміст поняття «інтелектуальний капітал», його структуру і роль у забезпеченні стабільного прибутку та розвитку підприємства. Ю.В. Непляхою [2] приділено увагу структурі інтелектуального капіталу; докладно розглянуто категорію людський капітал за трьома рівнями: на особистісному, мікроекономічному та макроекономічному рівні; аргументовано те, що цілеспрямований розвиток усіх компонентів забезпечить примноження інтелектуального капіталу організації та країни в цілому [2]. І.В. Проніною [3] висвітлено сутність і функції інтелектуального капіталу, надано характеристику кожній складовій: людському, структурному та клієнтському капіталам. Г.В. Карачун [4] присвятив свої дослідження аспектам визначення вартості компанії та зазначив, що в наш час людський капітал є одним із вирішальних факторів у формуванні вартості компанії і його оцінка важливіша ніж оцінка матеріальних активів [4]. О.Б. Мнихом [5] здійснено теоретично-прикладне дослідження ролі інтелектуального капіталу як чинника формування вартості підприємства і виявлено реальну його цінність у контексті стратегічних цілей розвитку економіки на інноваційних засадах [5].

Однак, важливість та потреба в інноваційному розвитку підприємств потребують подальших досліджень щодо використання у цьому процесі інтелектуального капіталу.

Метою дослідження є висвітлення ролі інтелектуального капіталу та напрямів його використання як інструменту інноваційного розвитку підприємства.

Результати дослідження. Розвиток сучасних підприємств залежить не тільки від технічного рівня обладнання та інвестиційних вкладень, але і від управління формуванням, розвитком і

використанням інтелектуального капіталу.

Як зазначають Я.Д. Крупка та І.П. Хвищун, інтелектуальний капітал є головним ресурсом сучасних підприємств, від якого залежить подальший їх розвиток та продуктивність; інтелектуальний капітал дає змогу економити техніку, заощаджувати кошти і матеріальні засоби, вивільняє фінанси, підвищує життєздатність учасників економічного процесу, а також сприяє зростанню прибутковості економічної діяльності [1].

За І.В. Проніною [3] інтелектуальний капітал виконує ряд функцій, які, на нашу думку, також впливають на інноваційний розвиток (табл.1)

Таблиця 1

Функції інтелектуального капіталу та вплив їх реалізації на інноваційний розвиток підприємства

Назва функції	Характеристика функції	<i>Вплив реалізації функцій інтелектуального капіталу на інноваційний розвиток підприємства</i>
Інформаційна	Накопичення, систематизація і передача знань, умінь, навичок, інформації	<i>Забезпечення необхідним рівнем знань та достатністю інформації надає змогу підприємству швидше та гнучкіше реагувати на зміни в інноваційній сфері, слідувати за науково-технічним прогресом</i>
Пізнавально-гносеологічна	Придбання знань про процеси і явища	<i>Генерація знань та їх адаптація до потреб підприємства розширюють можливість його інноваційного розвитку</i>
Освітня	Перетворення знань на нові результати інтелектуальної діяльності (інформація, продукти, послуги і т.ін.)	<i>Підвищення кваліфікації працівників щодо інноваційної діяльності сприяє їх орієнтації та творчому процесу розроблення ідей щодо інноваційного розвитку</i>
Науково-дослідна	Організація і проведення наукових досліджень в економічній, політичній, соціальній, духовній сферах суспільного життя	<i>Виконання науково-дослідних робіт щодо створення інновацій безпосередньо на підприємстві сприятиме зайняттю лідируючих позицій на ринку та забезпечуватиме зростання його інноваційного рівня</i>
Аксіологічна	Надання допомоги індивідам в усвідомленні значущості для себе і для суспільства тих або інших подій і явищ, продуктів, робіт, послуг, участь у формуванні особистісного ставлення до них, вибір поведінки на основі свідомої дії і відповідно до цінностей	<i>Підвищення ролі та значущості інновацій у свідомості споживачів, клієнтів та партнерів підприємства сприятиме формуванню передумов інноваційного розвитку</i>
Інтеграційна	Орієнтація на дослідження в усіх сферах і галузях знань для створення нових продуктів, робіт, послуг	<i>Створення інновацій, застосування наявних інновацій у інших галузях господарсько-економічної діяльності розширить можливості підприємства щодо інноваційного розвитку</i>
Регулятивна	Встановлення традиційних норм і правил, які регулюють поведінку суб'єктів	<i>Створення творчої атмосфери, підтримка креативних пропозицій підвищить зацікавленість персоналу в інноваційному розвитку підприємства</i>
Культурологічна	Участь в розширенні кругозору, освіті, самоосвіті, розвитку культури мислення суб'єктів і т.д.	<i>Сприяння формуванню інноваційної культури на підприємстві</i>

Виховна	Формування самосвідомості індивідів	<i>Формування спонукальних мотивів та зацікавленості працівників в інноваційному розвитку підприємства</i>
Практична (утилітарна)	Сприяння вирішенню соціально-економічних, культурних та інших завдань	<i>Підвищення ролі причетності підприємства до соціально-економічного та культурного розвитку</i>
Охоронна	Охорона результатів інтелектуальної праці шляхом їх використання в повсякденній діяльності	<i>Підтримка та забезпечення прав власності на результати інтелектуальної праці, правовий захист інновацій розроблених працівниками підприємства створить передумови та забезпечить можливості інноваційного розвитку</i>

Складено з доповненням на основі [3].

Інтелектуальний капітал впливає на інноваційний розвиток підприємства через функціонування його складових, які як по окремо, так і у комплексі відіграють вагомую роль. Тому доцільно розглянути складові інтелектуального капіталу. За стандартами IFAC інтелектуальний капітал поділяють на [6]: людський капітал (human capital), капітал відносин (relationship capital), структурний (організаційний) капітал (structural (organizational) capital). Науковці В.Л. Іноземців [7] та А. Чухно [8] поділяють інтелектуальний капітал на дві складові: людський капітал (досвід, знання, навички, здатності до нововведень, а також до загальної культури, філософії фірми, її внутрішнім цінностям) та структурний (технічне і програмне забезпечення, організаційну структуру, патенти, ліцензії, торгові марки, бази даних, електронні мережі). П. Цибульов [9] виділяє три складові інтелектуального капіталу: людський капітал, права на об'єкти інтелектуальної власності та структурний капітал. На нашу думку розподіл організаційного капіталу на дві складові: об'єкти інтелектуальної власності та структурний капітал, є доцільним (рис.1).

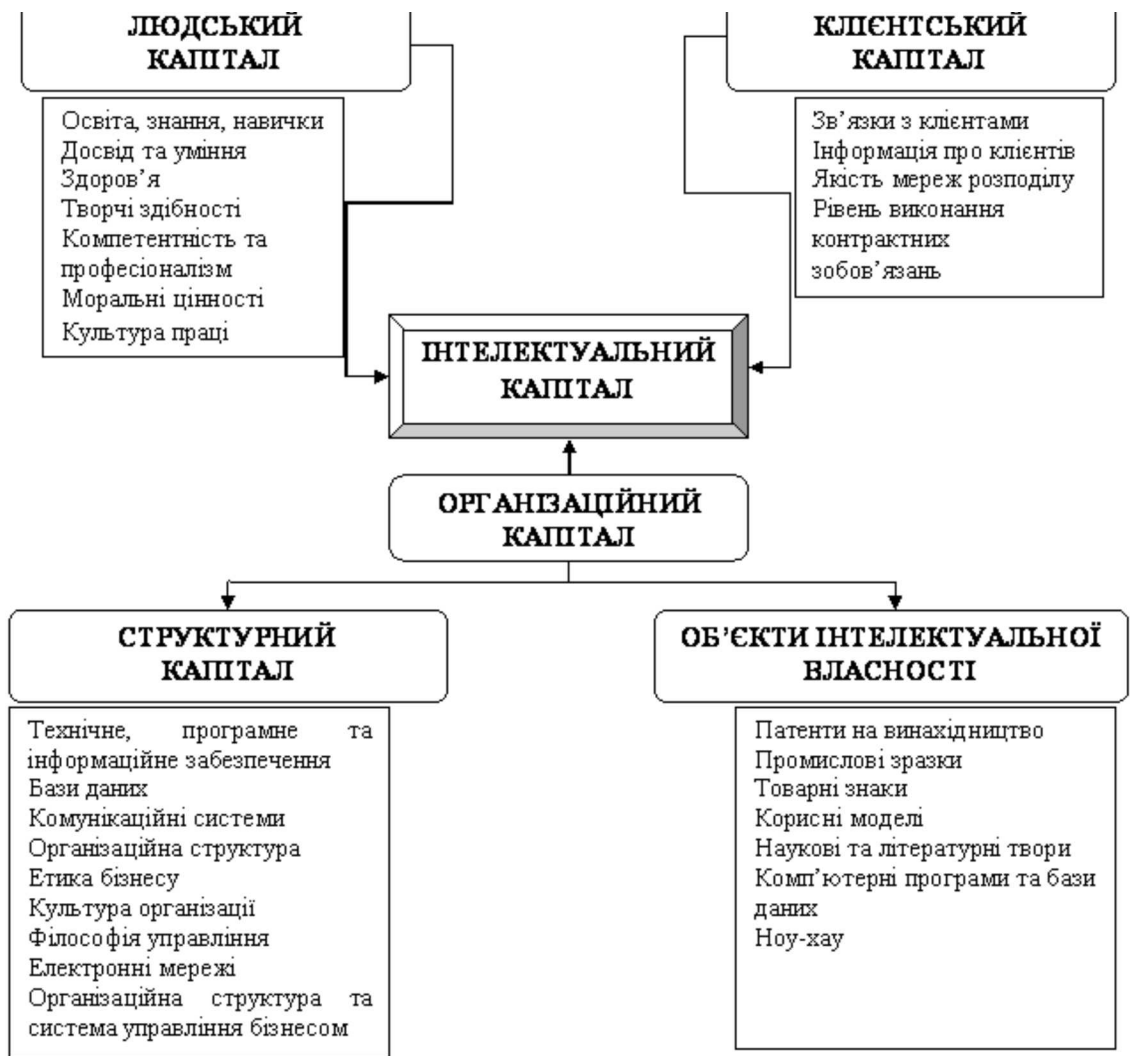

Рис. 1. Структура інтелектуального капіталу

Складено на основі: [2; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 16].

Розглянемо використання складових інтелектуального капіталу як інструментів інноваційного розвитку.

Людський капітал. Утвердження у розвинених країнах світу нової тенденції, яка одержала назву «інтелектуалізація економіки», тобто базування економіки на знаннях, спрямовує на усвідомлення того, що пошук ефективної моделі соціально-економічного розвитку України необхідно вести у площині визнання теорії людського капіталу та реального запровадження її у практику ринкових перетворень [14].

Людський капітал є одним з головних ресурсів будь-якого підприємства. Саме його склад з точки зору кваліфікації, креативного мислення, можливостей генерування, акумулювання знань, продукування інновацій надає змогу підприємству втілювати напрями та реалізовувати завдання інноваційного розвитку.

Як зазначає Г.В. Карачун, вартість компанії тісно пов'язана з людським капіталом і визначає його ключовим її фактором. Як нематеріальний актив компанії він спроможний створювати додаткову вартість і доданий продукт за допомогою навичок, знань, здібностей, якими володіє людина [4].

Можливість використання людського капіталу як інструменту інноваційного розвитку підприємства залежить від багатьох чинників, серед яких: підготовка кадрів щодо інноваційної діяльності; наявність високопрофесійного персоналу на ринку праці, який можна залучати до інтелектуальної діяльності; склад кадрів на підприємствах, обізнаних із залученням та впровадженням новітніх методик інноваційного розвитку.

Організаційний капітал. Організаційний капітал – це частина інтелектуального капіталу, яка стосується організації в цілому і визначає її матеріальні, інтелектуальні та інноваційні засоби, які працівники компанії використовують у своїй діяльності; цей капітал здебільшого є власністю компанії і може бути відносно самостійним об'єктом купівлі-продажу [10].

Структурний капітал як складова організаційного капіталу. І.В. Журавльова [15] пропонує під структурним капіталом розуміти здатність підприємства використовувати компетентнісний капітал в організаційних системах, що перетворює інформацію з метою підвищення прибутковості та зазначає, що структурний капітал забезпечує середовище, яке заохочує створювати, а потім капіталізувати інформацію і знання. Відбувається своєрідна конвертація компетентнісного капіталу в структурний, потік знань, інформації, спрямований від індивідуальної компетенції до внутрішньої структури підприємства, потім закріплюється в інформаційних системах, інтелектуальній власності [15].

Структурний капітал як інструмент інноваційного розвитку забезпечує формалізацію та документування знань і досвіду, що можуть бути використані для інноваційного розвитку. Відповідна культура організації, що формує сприятливе середовище для ініціативності й творчої активності стимулює працівників, підвищує їх зацікавленість, відкриває можливості щодо інноваційного розвитку підприємства. Використання структурного капіталу забезпечує

перетворення результатів творчої праці на матеріальні продукти, а потім їх комерціалізацію. Інформатизація прискорює процеси господарсько-економічної діяльності підприємства, в тому числі, – і в інноваційній діяльності.

Головними складовими структурного інтелектуального капіталу підприємства є не комп'ютерне і програмне забезпечення, а нематеріальні бізнес-процеси, побудовані на підґрунті комп'ютерних систем, створенні і використанні об'єктів інтелектуальної власності; основним напрямом розвитку структурного капіталу є розроблення та постійний розвиток інформаційної моделі управління знаннями підприємства як моделі пізнавальних процесів організації, опосередкованих бізнес-процесами (робочими операціями) і документами [15].

Об'єкти інтелектуальної власності як складова організаційного капіталу включають [16]:

- об'єкти авторського права (твори науки, твори літератури, твори мистецтва, комп'ютерні програми, бази даних);
- об'єкти суміжних прав (виконання творів, фонограми і відеограми, програми телерадіоорганізацій);
- об'єкти науково-технічної інформації (науково-технічна документація, наукові відкриття, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин (селекційні досягнення), породи тварин (селекційні досягнення));
- об'єкти промислової власності (винаходи; корисні моделі; промислові зразки; топографії інтегральних мікросхем; секретні об'єкти: об'єкти промислової власності (винаходи, корисні моделі і промислові зразки), що становлять державну таємницю; захист від недобросовісної конкуренції: захист через адміністративні чи судові органи від недобросовісних конкурентних дій — неправомірне використання ділової репутації підприємця, створення перешкод у процесі конкуренції, неправомірне використання комерційної таємниці);
- засоби індивідуалізації (суб'єктів, товарів і послуг) (знаки для товарів і послуг; зазначення походження товарів (назва місця чи географічне зазначення походження товару); фірмові назви; доменні імена);
- ноу-хау (комерційні секрети; технічна документація; творчі розробки; системи організації виробництва, маркетингу, управління якістю продукції, кадрами, фінансами, політикою капіталовкладень; виробничо-комерційний досвід організації виробництва, маркетингу і навчання персоналу).

Використання об'єктів інтелектуальної власності підприємством є одним з головних інструментів інноваційного розвитку.

Клієнтський капітал. Клієнтський капітал як економічна категорія є складовою загальної концепції інтелектуального капіталу, це стійке позитивне ставлення клієнтів до компанії і (або) її продукції, яке є засобом створення додаткового доходу, надає додаткові переваги на ринку [17].

Будь-яка організація не в змозі розвиватися, а тим більше інноваційно, без сприятливого зовнішнього середовища та стійких відносин з партнерами. Тому для інноваційного розвитку підприємства потрібно забезпечувати належний рівень комунікацій, щодо взаємодії різних інноваційних структур та суб'єктів інфраструктури, зв'язків і стійких відносин із споживачами та клієнтами.

Інтелектуальний капітал стає інструментом інноваційного розвитку саме через вплив його

складових, що наведено на рис. 2.

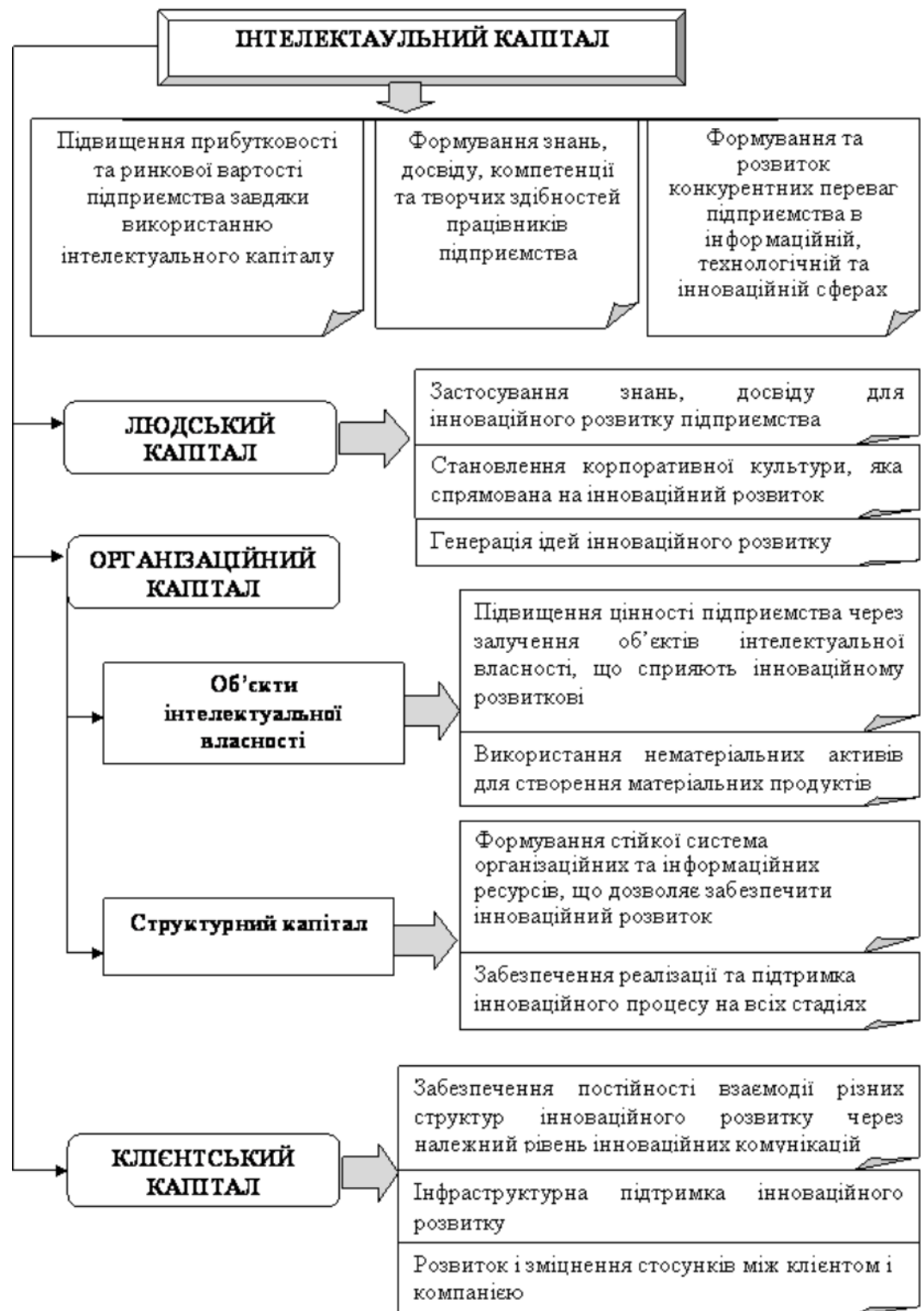

Рис. 2. Використання інтелектуального капіталу та його складових для інноваційного розвитку підприємства

Узагальнення та акумулювання досліджень науковців Шпак Н. О. та Білоус Н. Б. [18] і власних дають змогу зазначити, що інтелектуальний капітал впливає на економічні результати і формування цінностей, серед яких варто виділити:

- підвищення конкурентоспроможності підприємства (безперервне покращення продукції, надання консультацій, навчання, післяпродажного обслуговування та підтримки, оновлення технологічних процесів та управління нововведеннями допомагають підприємствам бути конкурентоспроможними на ринку);
- збільшення ринкової вартості підприємства (відбувається за рахунок зростання ліквідності матеріальних та нематеріальних активів інтелектуального капіталу);
- зниження трансакційних витрат (за допомогою розвитку інтелектуального капіталу відбувається пошук нових підходів до зменшення витрат на обслуговування клієнтів, на пошук та обробку інформації, ведення переговорів, укладення контрактів, захист прав власності);
- підвищення продуктивності підприємства (формування та ефективне управління інтелектуальним капіталом сприяє постійному удосконаленню інноваційної діяльності підприємства, розвитку нової продукції та технологій, що в свою чергу підвищує продуктивність підприємства);
- збільшення інноваційного потенціалу (відбувається за допомогою застосування знань, досвіду, вмінь, матеріальних, фінансових, інформаційних ресурсів для створення

позитивного іміджу підприємства у зовнішньому середовищі та забезпечення сприятливих умов для активізації інноваційної діяльності всередині підприємства).

Висновки. Інтелектуальний капітал у сучасних умовах господарювання набуває особливого значення як інструмент інноваційного розвитку. Його використання у цьому процесі надає можливість забезпечувати сприятливі умови для інноваційного зростання підприємства через гармонійне поєднання людського, організаційного та клієнтського капіталів. Комплексне використання складових інтелектуального капіталу сприятиме підвищенню продуктивності, конкурентоспроможності, збільшенню інноваційного потенціалу та активізації інноваційної діяльності, що прискорить та забезпечить умови для інноваційного розвитку підприємства.

Список літератури

1. Крупка Я. Д. Інтелектуальний капітал у підприємницькій діяльності [Електронний ресурс] / Я. Д. Крупка, І. П. Хвищун // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». Збірн наук. праць. Луцький національний технічний університет. – 2008. – Вип. 5 (20). – Ч. 1. – Режим доступу:
http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/En/O_FN/2008_5_1/zbirnuk_O_FN_5_C_1_323.pdf
2. Непляха Ю. В. Сутність та структура інтелектуального капіталу [Електронний ресурс] / Ю. В. Непляха – Режим доступу:
http://www.rusnauka.com/10_NPE_2008/Economics/30011.doc.htm
3. Пронина И. В. Интеллектуальный капитал: сущность, структура, функции [Электронный ресурс] / И. В. Пронина // Аналитика культурологии: научный журнал [электронный ресурс]. – Тамбов, 2008.- № 2 (11) . – Режим доступа: <http://analiculturolog.ru/index.php?module=subjects&func=viewpage&pageid=488>
4. Карачун Г. В. Чтоб стоило...управление человеческим капиталом в контексте стоимости компании [Электронный ресурс] / Г. В. Карачун // Креативная экономика. – С. 53-59 – Режим доступа: http://creativeconomy.ru/mag_arch/CE2007/ce0709/07.pdf
5. Мних О. Б. Інтелектуальний капітал і його роль у формуванні вартості машинобудівного підприємства та інноваційній діяльності [Електронний ресурс] / О. Б. Мних // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Логістика. – 2008. – № 623 – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Logistyka/2008_623/23.pdf
6. IFAC. 1998. Measurement and Management of Intellectual Capital.
7. Иноземцев В. Л. За пределами экономического общества. Постиндустриальные теории и постэкономические тенденции в современном мире / В. Л. Иноземцев — М. : Academia, 1998. — 640с. — Библиогр.: с.607-625. — ISBN 5-87444-066-6.
8. Чухно А. Інтелектуальний капітал: сутність, форми і закономірності розвитку / А. Чухно // Економіка України. – 2002. - №12. – С.61-67.
9. Цибульов П. Кількісна оцінка інтелекту / П. Цибульов // Інтелектуальна власність. – 2004. – № 12. – С. 51 –55.
10. Балашов Е.Л. Управление интеллектуальным капиталом организации (на примере консалтинговой компании): автореф. дис. канд. экон. наук [Электронный ресурс] / Е.Л. Балашов; МГУ им. М. В. Ломоносова. – М., 2009. – Режим доступа: <http://e->

journal.spa.msu.ru/images/File/avtoreferat_Balakov.pdf

11. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал [Текст]: ключ к успеху в новом тысячелетии / Э.Брукинг. – СПб.и др. : Питер, 2001. – 287 с. – (Теория и практика менеджмента). – Пер. изд.: Intellectual Capital / A. Brooking. – London et al., s.a. – 5000 экз. – ISBN 5-318-00249-8.
12. Ілляшенко С. Сутність, структура і методичні основи оцінки інтелектуального капіталу підприємства / С. Ілляшенко // Економіка України. – 2008. – №11. – С. 16-26.
13. Махомет Ю. В. Сутнісна характеристика та структура інтелектуального капіталу підприємства [Електронний ресурс] / Ю. В. Махомет // Економічний простір. – 2009. – № 25 – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_25/mahomet.htm
14. Гальків Л.І. Людський капітал: базисні поняття та концептуальні положення / Л.І. Гальків // Науковий вісник НЛТУ України: збірн. наук-техн. праць. – 2008. – вип. 18.9. – С. 187-191.
15. Журавльова І.В. Концептуальний підхід до розроблення стратегії розвитку структурного капіталу підприємства / І.В. Журавльова [Електронний ресурс] // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми економіки та управління. – 2008. – № 628. С. 499-505. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/Portal/natural/VNULP/Ekonomika/2008_628/79.pdf
16. Об'єкти інтелектуальної власності [Електронний ресурс] // Урядовий портал. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=10240835
17. Кендюхов О.В. Ефективність управління клієнтським капіталом / О.В. Кендюхов [Електронний ресурс] // Економіка промисловості. – 2008. – № 43. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/eprom/2008_43/st_43_04.pdf
18. Шпак Н. О. Сутність та класифікаційні ознаки інтелектуального капіталу підприємства [Електронний ресурс] / Н. О. Шпак, Н. Б. Білоус. – Режим доступу: <http://nuwm.rv.ua/metods/asp/vd/v39ek45.doc>.